Kieskompas

RUIMTE VOOR UITDAGINGEN - VERSTEDELIJKING

REGIO'S FOODVALLEY EN ARNHEM-NIJMEGEN

ONDERZOEK DOOR KIESKOMPAS IN OPDRACHT VAN PROVINCIE GELDERLAND,
J. VAN LINDERT, L. VAN HECK, Y. KUTIYSKI, S. KWADIJK & A. KROUWEL

Samenvatting

Provincie Gelderland heeft Kieskompas gevraagd om te onderzoeken hoe inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen (bij elkaar 26 gemeenten) over de toekomstige ruimtelijke inrichting denken. De samenleving staat voor een aantal grote uitdagingen, terwijl de ruimte en (financiële) mogelijkheden beperkt zijn. Hoe denken de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen over de uitdagingen bij verstedelijking?

We vroegen deelnemers aan het onderzoek allereerst om acht overkoepelende uitdagingen te rangschikken. In beide regio's wordt het *bouwen van woningen* als belangrijkste prioriteit gezien, kort gevolgd door het *aanpassen van de leefomgeving aan het veranderende klimaat* en het *uitbreiden van groen en natuur*. Het *verbeteren van de bereikbaarheid* scoort een vierde plek. Over het algemeen zijn de verschillen tussen beide regio's relatief klein, maar inwoners van de regio Foodvalley hechten duidelijk meer belang aan *ruimte voor land- en tuinbouw*, terwijl het *plaatsen van windmolens en zonnepanelen-velden* meer steun in Arnhem-Nijmegen krijgt. In beide regio's scoort het *uitbreiden van recreatiegebieden* een zesde plek en wordt de laagste prioriteit gegeven aan het *bouwen van bedrijventerreinen*.

Nadat we deelenemers aan het onderzoek vertelden dat er *in de komende 20 jaar naar verwachting zo'n 100.000 woningen in de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen* gebouwd *moeten worden,* vroegen we hen hoe ze hier over dachten. Ruim een één op de drie inwoners lijkt het het bouwen van deze woningen vooral als een kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid *(cijfer 7, 8, 9 of 10)* te zien, ruim één op de drie lijkt vrij neutraal *(cijfer 4, 5 of 6)* en ruim een kwart lijkt het vooral als bedreiging voor het landschap en karakter te zien (cijfer 0, 1, 2 of 3).

Over de beste locaties voor het bouwen van woningen zijn de meningen verdeeld. In eerste instantie kiest een ruime meerderheid voor *meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen (bijvoorbeeld hoogbouw)* in plaats van *meer woningen in het buitengebied*. Ook wordt duidelijk vaker gekozen voor *een groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten* dan voor *een kleiner aantal grotere nieuwbouwwijken*. Na het delen van belangrijke voor- en nadelen van het bouwen binnen dorps- en stadsgrenzen, kiest vier op de tien voor *grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden*, drie op de tien voor *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* en slechts twee op de tien voor *binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen.* Eén op de tien kiest voor de optie *anders, namelijk*, waarbij vooral het ombouwen van (leegstaande) kantoorpanden en bedrijventerreinen vaak spontaan genoemd werd. Wat inwoners als beste plek voor het bouwen van woningen aanwijzen, hangt dus af van de informatie en context die ze krijgen.

Ondanks dat het *bouwen van woningen* als belangrijkste prioriteit wordt gezien, ontstaat er bij veel inwoners weerstand als dat ten koste gaat van *groene ruimtes in steden of dorpen*, dan wel van het *buitengebied*. Tegelijkertijd noemt bijna drie op de vier inwoners het *bouwen van extra woningen in hun eigen woonomgeving acceptabel als er ook meer groen komt*. Ook het bouwen van *meer hoogbouw om groene ruimtes te behouden* kan op steun rekenen; in beide regio's is ongeveer twee op de drie inwoners het hier (helemaal) mee eens.

Een relatief grote groep inwoners (45 procent) ziet zichzelf ook wonen in een *appartement (hoogbouw/ beneden- of bovenwoning)*; bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) is dit zelfs bijna zes op de tien. Ongeveer een kwart van de inwoners geeft aan graag binnen twee jaar te willen verhuizen; dit betreft vooral inwoners in de opbouwfase (18 tot 35 jaar) van hun leven (zes op de tien) en degene die

wonen in een vrije sector huurwoning (zeven op de tien). Inwoners in de consolidatie- en pensioenfase (50 jaar en ouder) willen veel minder vaak verhuizen, maar een kwart van hen geeft wel aan *best kleiner te willen wonen*. Bij de keuze om ergens te gaan wonen geven veel inwoners aan het (heel) belangrijk te vinden om dichtbij voorzieningen te zitten, maar ook fietsverbindingen, recreatiemogelijkheden en een park zijn voor veel mensen belangrijk.

Als het over de economische ontwikkeling van de regio gaat, is er maar weinig draagvlak *voor het bouwen van nieuwe bedrijventerreinen ten koste van groen* of *als andere bedrijventerreinen nog niet vol zijn*. Over boerenbedrijven lopen de meningen uiteen. Zo vindt ruim één op de drie inwoners dat *boerenbedrijven zoveel mogelijk behouden moeten blijven, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit*. Tegelijkertijd is een ruime meerderheid (zeven op de tien) van mening dat *boerenbedrijven die schade aan de natuur veroorzaken, verplaatst moeten worden naar gebieden die minder kwetsbaar zijn.* Ook is een meerderheid voorstander van het *verbinden van natuurgebieden, ook als ten koste gaat van landbouwgrond*. Het *plaatsen van zonnepanelen op landbouwgrond* kan weer op veel minder steun rekenen; ongeveer de helft is hier tegen. De geschetste consequenties en/of voorwaarden hebben dus invloed op de keuzes die mensen maken met betrekking tot het bieden van ruimte aan landbouw, natuurgebieden en/of de energietransitie. Over het algemeen zijn de verschillen tussen beide regio's klein. Boerenbedrijven krijgen wel duidelijk meer steun van mensen met een praktische opleiding en bewoners uit het buitengebied.

Toename van bedrijvigheid en het aantal inwoners zal in principe ook leiden tot extra verkeersbewegingen. Als er een relatie gelegd moet worden tussen potentiële bouwlocaties en de daarmee te verwachte toename van mobiliteit, zijn de opties *bouwen op locaties die al goed bereikbaar* en *bouwen op locaties waar al gebouwen staan* duidelijk favoriet. Voor het verbeteren van de bereikbaarheid kunnen het openbaar vervoer- en/of fietsvoorzieningen duidelijk op meer steun rekenen dan de aanleg van wegen. Ruim drie op de vier inwoners kiest voor een *betere bereikbaarheid van hun dorp/stad met het openbaar vervoer en fiets* in plaats van *betere bereikbaarheid met de auto*. Dat betekent echter niet dat men tegen het aanleggen van wegen is; twee op de tien is tegen het de aanleg en/of verbreden van wegen. Het verschil tussen beide regio's is over het algemeen klein. Verder hechten mannen en praktisch opgeleiden duidelijk meer belang aan de auto.

Inhoudsopgave

- **Samenvatting** **2**
- **Inhoudsopgave** **4**
- **1. Over het onderzoek** **5**
  - *1.1 Over Kieskompas* *5*
  - *1.2 Over de respondenten* *5*
- **2. Woonsituatie** **6**
- **3. Prioriteiten** **8**
- **4. Dilemma's** **9**
- **5. Wonen & leefomgeving** **11**
- **6. Economie** **14**
- **7. Mobiliteit (verkeer en vervoer)** **16**

1. Over het onderzoek

De provincie heeft een belangrijke rol in de ruimtelijke inrichting. Zo bepaalt de provincie waar woningen en bedrijven gebouwd mogen worden en welke gebieden bestemd zijn voor bijvoorbeeld natuur, recreatie en landbouw. Provincie Gelderland heeft Kieskompas gevraagd om te onderzoeken hoe inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen (bij elkaar 26 gemeenten) over de toekomstige ruimtelijke inrichting denken. Dit wordt ook wel de verstedelijkingsstrategie Arnhem-Nijmegen-Foodvalley genoemd. Het onderzoek richt zich op vier 'bouwstenen' en de relatie en keuzes die hier onderling in te maken zijn. De vier bouwstenen zijn:

- Leefomgeving: meer landschap
- Wonen: meer stad en meer vitale kernen
- Mobiliteit: duurzaam en nabij
- Economie: netwerk rondom Food, Health & Energy

1.1 Over Kieskompas

Bij Kieskompas brengen we politieke opinies en maatschappelijke trends in beeld. Dat doen we via gericht panelonderzoek en met behulp van online tools en events. Zo helpen we wetenschappelijk en onafhankelijk onderzoek een stapje vooruit. Het onderzoeksinstituut Kieskompas wordt dan ook gevormd door een groep betrokken en enthousiaste wetenschappers die betrouwbare informatie leveren aan kiezers en besluitvormers.

1.2 Over de respondenten

Op donderdagochtend 27 mei hadden 2178 mensen het onderzoek volledig ingevuld, waarvan 1804 mensen uit de rego's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley (7138 panelleden, responserate van 31%). De resultaten van dit onderzoek zijn vervolgens voor beide regio's gewogen naar geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit en stemgedrag om de data ten aanzien van deze kenmerken representatief te maken. Gewichten hoger dan het 99e percentiel zijn getrimd. Om respondenten een gewicht toe te kennen, moeten hun leeftijd, geslacht, migratie-achtergrond, opleiding, en het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen bekend zijn, hetgeen 1158 mensen uit de regio Arnhem-Nijmegen en 621 uit de regio Foodvalley met ons deelden.

2. Woonsituatie

Om meer inzicht te krijgen in de keuzes die inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhen-Nijmegen voor hun toekomstige leefomgeving maken, is het allereerst belangrijk om meer over de huidige situatie te weten te komen. Zoals in onderstaande figuur naar voren komt zijn de meeste inwoners (85 procent) (heel erg) tevreden over hun woning en de woonomgeving; daarentegen is één op de vijfentwintig inwoners ontevreden over de *woonomgeving* en één op de vijftien over de eigen *woning*.

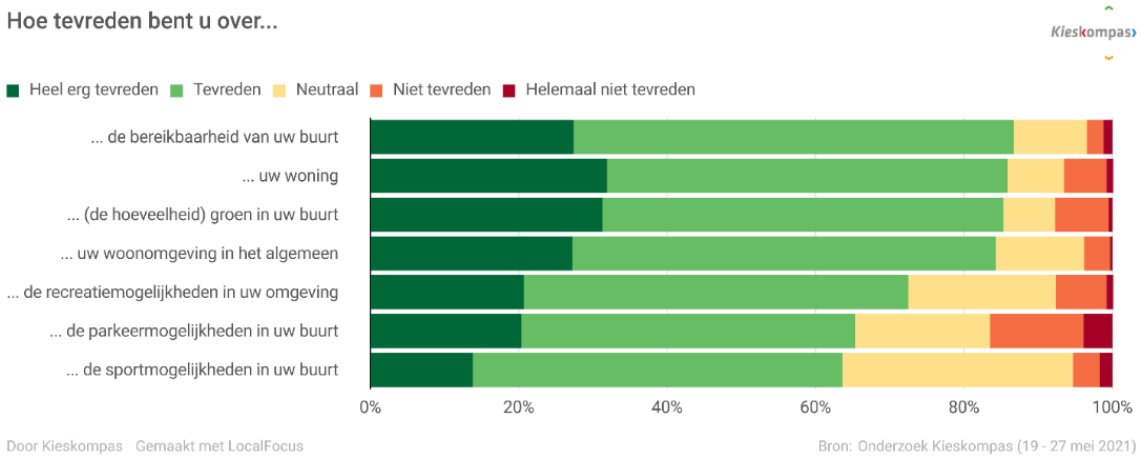

Echter, als we inzoomen op de woonsituatie van verschillende groepen ontstaan er wel degelijk grote verschillen. Zo geeft bijna zeven op de tien huurders in de vrije sector aan *graag binnen twee jaar te willen verhuizen naar een andere woning*; vier op de tien huurders in de vrije sector zegt *dit al te proberen, maar zonder resultaat*. Ook valt het op dat vooral jongere inwoners vaker plannen hebben om te verhuizen. Bijna zes op de tien inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) zouden graag binnen twee jaar verhuizen, terwijl dit bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) ruim vier keer lager is (13 procent). Tot slot valt het op dat bijna een kwart van de inwoners in de consolidatie- en pensioenfase (50 jaar en ouder) aangeven *best kleiner te willen wonen*, terwijl jongere inwoners juist vaker aangeven dat hun *huidige woning eigenlijk te klein is voor het aantal mensen dat er woont*.

Percentage dat 'ja' heeft geantwoord op de stellingen	Ik ben afgelopen jaar verhuisd	Ik wil graag in mijn buurt blijven wonen	Ik zou graag binnen twee jaar verhuizen naar een andere woning	Ik probeer te verhuizen naar een andere woning, maar dat lukt mij niet	Ik zou best kleiner willen wonen	Mijn huidige woning is eigenlijk te klein voor het aantal mensen dat er woont
Totaal	8%	78%	24%	13%	19%	5%
Opsplitsing per groep						
Man	8%	80%	23%	12%	20%	4%
Vrouw	9%	76%	26%	14%	17%	6%
Praktisch opgeleid	7%	83%	21%	14%	23%	3%
Middel-opgeleid	7%	80%	24%	13%	20%	5%
Theoretisch opgeleid	9%	77%	25%	13%	18%	5%
18-34	19%	64%	58%	27%	13%	13%
35-49	9%	77%	28%	17%	8%	10%
50-64	6%	77%	21%	12%	24%	3%
65+	5%	85%	13%	6%	23%	1%
Foodvalley	8%	78%	24%	13%	20%	4%
Arnhem/Nijmegen	8%	78%	25%	13%	18%	6%
Sociale huurwoning	11%	76%	35%	25%	19%	11%
Huurwoning vrije sector	13%	55%	69%	39%	4%	31%
Eigen woning	9%	82%	24%	14%	18%	6%

Vervolgens is natuurlijk de vraag in wat voor woning en woonomgeving mensen zouden willen wonen. Als we naar de woonomgeving kijken is het voor de meeste mensen (heel) belangrijk om dichtbij voorzieningen te zitten, maar ook fietsverbinden, recreatiemogelijkheden en een park zijn voor veel mensen belangrijk. Voor veel werkenden is het ook belangrijk om dichtbij hun werk te wonen. Weinig inwoners vinden het op dit moment belangrijk om dichtbij een elektrische laadpaal voor de auto te wonen. Het wonen dichtbij een treinstation wordt door vier op de tien als (heel) belangrijk gezien.

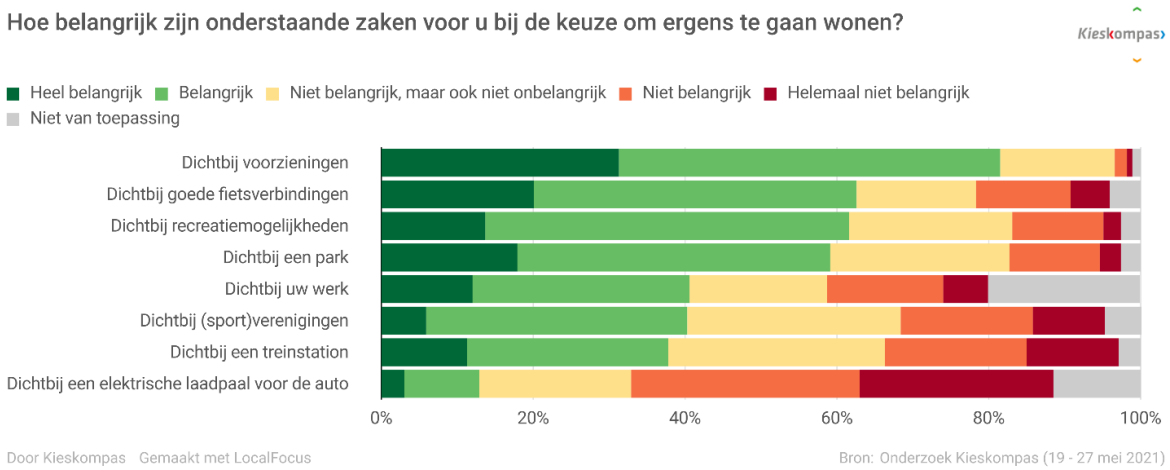

Tot slot is het ook belangrijk om te weten in wat voor type woning(en) mensen zichzelf in de toekomst binnen hun financiële mogelijkheden zien wonen. Relatief veel inwoners (45 procent) zien zichzelf in een *appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning)* wonen; bij inwoners in de pensioenfase (65 jaar en ouder) is dit bijna zes op de tien, terwijl dit bij inwoners in de carrièrefase (35 tot 50 jaar) maar iets meer dan een kwart is. Theoretisch geschoolden zien zichzelf vaker dan gemiddeld wonen in een *vrijstaand huis* en/of *twee onder één kap woning*. Inwoners die op dit moment een huurwoning hebben, zien zichzelf vaker in een *rijtjeshuis* en/of *appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning).* Dit kan met de (verwachtte) financiële mogelijkheden te maken hebben. Ook was er de mogelijkheid om zelf een ander type woning te noemen; oudere inwoners deden dit veel vaker. Naast *'waar ik nu al woon',* werden door oudere inwoners ook vaker specifieke woonproducten zoals *een seniorenwoning, seniorenflat, zorgwoning, bungalow* of een *hofje* genoemd.

In wat voor type woning ziet u zichzelf binnen uw financiële mogelijkheden in de toekomst wonen? (meerdere antwoorden mogelijk)

	Een vrijstaand huis	Een twee onder één kap woning	Een rijtjeshuis	Een appartement (hoogbouw / beneden- of bovenwoning)	Anders, namelijk
Totaal	30%	27%	31%	45%	13%
Opsplitsing per groep					
Praktisch opgeleid	19%	21%	23%	46%	22%
Middel-opgeleid	27%	24%	39%	51%	11%
Theoretisch opgeleid	40%	35%	26%	38%	9%
18-34	38%	39%	42%	46%	4%
35-49	43%	43%	42%	26%	11%
50-64	23%	16%	25%	49%	14%
65+	15%	9%	11%	59%	25%
Foodvalley	30%	27%	30%	39%	12%
Arnhem/Nijmegen	30%	28%	31%	48%	13%
Sociale huurwoning	5%	10%	38%	61%	28%
Huurwoning vrije sector	29%	29%	48%	55%	3%
Eigen woning	41%	32%	22%	34%	11%

3. Prioriteiten

De samenleving staat voor een aantal grote uitdagingen, terwijl de ruimte en financiële mogelijkheden beperkt zijn. Wat zijn dan de voorkeuren? Het bouwen van woningen, uitbreiden van natuurgebieden, ruimte voor land- en tuinbouw of het verbeteren van de bereikbaarheid? We vroegen inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen allereerst om acht belangrijke overkoepelende uitdagingen te rangschikken, waarbij de hoogste prioriteit bovenaan geplaatst moest worden en de uitdaging met de laagste prioriteit onderaan. Zo komen we er achter welke uitdagingen de hoogste prioriteit hebben en welke uitdagingen minder belangrijk zijn voor de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen.

Allereerst valt op dat de verschillen tussen inwoners van Foodvalley (bovenste figuur) en de regio Arnhem-Nijmegen (onderste figuur) over het algemeen klein zijn. In beide regio's wordt het *bouwen van woningen* door de inwoners als belangrijkste prioriteit gezien, kort gevolgd door het *aanpassen van de leefomgeving aan het veranderende klimaat* en het *uitbreiden van groen en natuur*. Er is in beide regio's sprake van een duidelijke top drie. Ook met betrekking tot het *verbeteren van de bereikbaarheid* lopen de regio's samen op; ongeveer één op de drie inwoners plaatst dit thema in hun top drie. Wel zien we een groter verschil als het gaat om *ruimte voor land- en tuinbouw*; inwoners van de regio Foodvalley geven dit duidelijk een hogere prioriteit dan de inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen. Het *plaatsen van windmolens en zonnepanelen-velden* wordt daarentegen als belangrijker gezien in de regio Arnhem-Nijmegen. In beide regio's scoort het *uitbreiden van recreatiegebieden* een zesde plek en wordt de laagste prioriteit gegeven aan het *bouwen van bedrijventerreinen*.

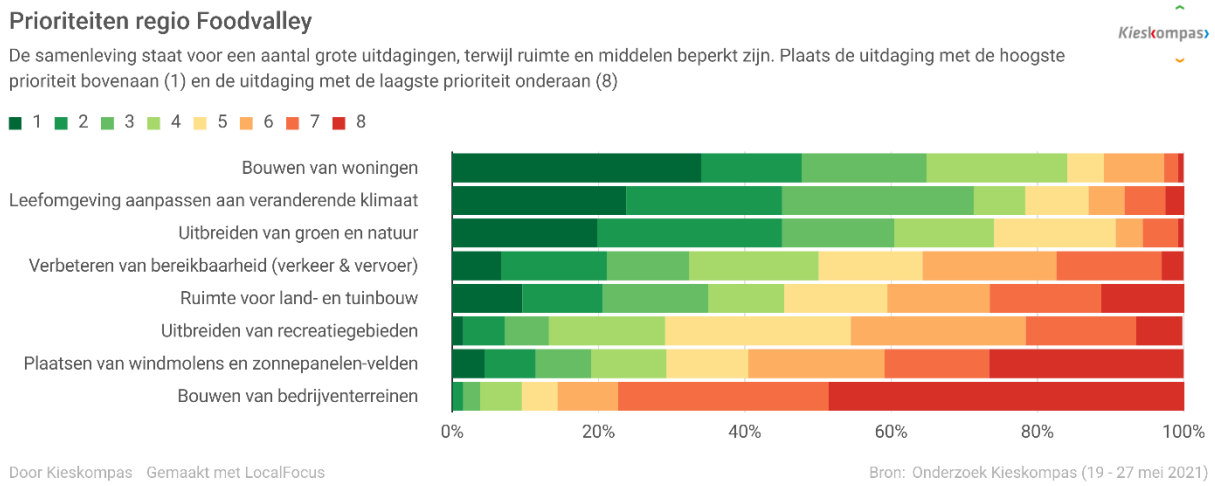

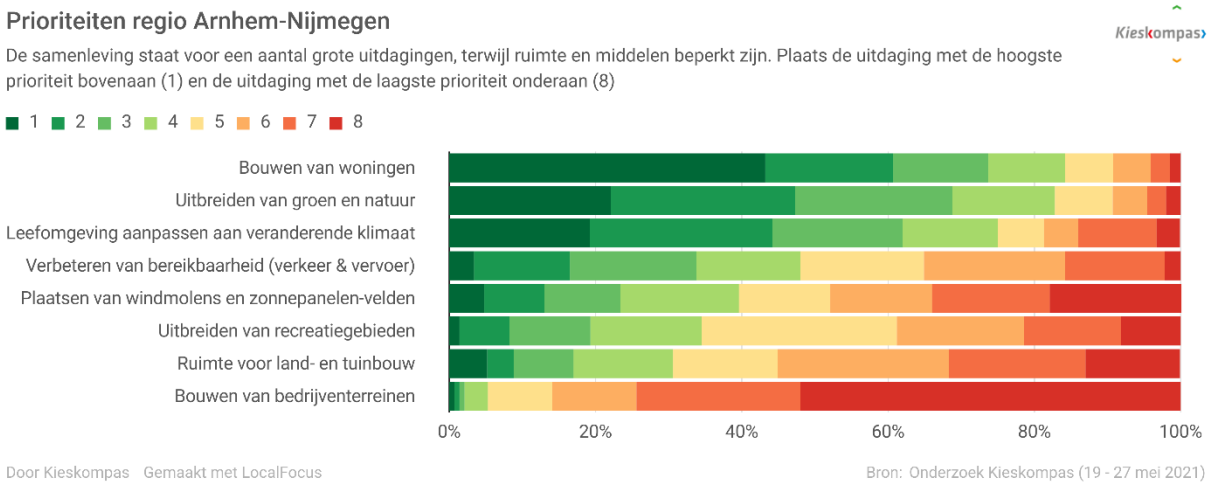

Om meer inzicht te krijgen in de prioriteiten van de verschillende inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen is de onderstaande tabel opgesteld. In deze tabel is voor elke groep het aantal mensen opgeteld dat deze prioriteit in hun top drie geplaatst hebben. Als een vakje rood/oranje kleurt wordt deze prioriteit minder vaak dan gemiddeld door deze groep in hun top drie geplaatst, als het vakje groen kleur juist vaker dan gemiddeld.

Zo zien we dat mannen, jongeren, degene die in een vrije sector huurwoning wonen en inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen het *bouwen van woningen* vaker dan gemiddeld in hun top drie plaatsen; ongeveer drie op de vier. Vrouwen, theoretisch-opgeleiden, inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en inwoners van de regio Foodvalley plaatsen het *aanpassen van de leefomgeving* vaker dan gemiddeld in hun top drie, terwijl mannen en praktisch geschoolden dit minder dan gemiddeld doen. Praktisch geschoolden en oudere inwoners kiezen weer vaker voor *het verbeteren van de bereikbaarheid* van de regio. Ditzelfde patroon zien we bij *ruimte voor land- en tuinbouw*; praktisch geschoolden hebben dit zelfs twee keer zo vaak in hun top drie staan dan theoretisch geschoolden.

Percentage dat deze prioriteit in hun top 3 plaatst

	Bouwen van woningen	Uitbreiden van groen en natuur	Leefomgeving aanpassen aan veranderende klimaat	Verbeteren van bereikbaarheid (verkeer & vervoer)	Ruimte voor land- en tuinbouw	Plaatsen van windmolens en zonnepanelen -velden	Uitbreiden van recreatiegebieden	Bouwen van bedrijventerreinen
Totaal	*70%*	*65%*	*64%*	*33%*	*23%*	*22%*	*17%*	*3%*
Opsplitsing per groep								
Man	74%	63%	57%	36%	24%	20%	17%	4%
Vrouw	66%	68%	72%	29%	21%	24%	18%	2%
Praktisch opgeleid	70%	58%	58%	44%	30%	16%	18%	4%
Middel-opgeleid	72%	69%	60%	32%	25%	20%	18%	4%
Theoretisch opgeleid	68%	66%	73%	28%	14%	28%	16%	1%
18-34	76%	72%	70%	24%	17%	25%	14%	2%
35-49	71%	65%	65%	35%	21%	23%	19%	2%
50-64	68%	63%	60%	34%	29%	18%	14%	4%
65+	66%	60%	61%	41%	24%	21%	24%	3%
Foodvalley	64%	60%	71%	32%	35%	19%	13%	4%
Arnhem/Nijmegen	73%	68%	61%	33%	17%	23%	19%	2%
Sociale huurwoning	61%	70%	58%	40%	16%	15%	23%	5%
Huurwoning vrije sector	81%	67%	76%	23%	14%	30%	8%	1%
Koopwoning	69%	62%	63%	34%	27%	21%	19%	3%

4. Dilemma's

Vervolgens legden we (zonder enige aanvullende informatie) een aantal dilemma's voor, waarbij telkens één van de twee keuzemogelijkheden gekozen kon worden. De verschillen tussen inwoners van de regio Foodvalley en de regio Arnhem-Nijmegen zijn over het algemeen klein. Bij de verschillende leeftijdsgroepen, woonsituaties en geslachten zijn de verschillen bij bepaalde dilemma's groter.

Bij de keuze voor m*eer ruimte voor groen* of *meer ruimte voor parkeerplaatsen in hun dorp/stad*, koos de overgrote meerderheid (86 procent) voor *meer groen in hun dorp/stad*. Daarnaast koos bijna driekwart voor een *betere bereikbaarheid van hun dorp/stad met het openbaar vervoer en fiets* in plaats van *betere bereikbaarheid met de auto*. Mannen, praktisch geschoolden en oudere inwoners kiezen vaker dan andere groepen voor een *extra parkeerplaatsen* en *betere bereikbaarheid met de auto*, hoewel ook binnen deze nog steeds een ruime meerderheid voor *groen* (80 procent) en/of *openbaar vervoer en fiets* (70 procent) kiest.

Bij de dilemma's met betrekking tot het bouwen van woningen was er meer verdeeldheid. Zo kiest de helft voor *meer woningen in hun stad/dorp*, terwijl de andere helft een voorkeur heeft voor *meer groen*. Bij dit dilemma zijn de verschillen tussen groepen relatief klein. Ruim twee op de drie inwoners kiest voor een *groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten*, terwijl één op de drie juist voor een *kleiner aantal grotere nieuwbouwwijken* kiest. Theoretisch geschoolden en degenen die in een stadscentrum of het buitengebied wonen kiezen vaker voor een *groter aantal kleinere nieuwbouwprojecten*. Ook bij dit dilemma zit weinig verschil tussen de inwoners van de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen. Tot slot kiest in beide regio's ruim zes op de tien inwoners voor *meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen (bijvoorbeeld hoogbouw)*, terwijl vier op de tien liever *meer woningen in het buitengebied* ziet. Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar), theoretisch geschoolden en degenen die in een stadscentrum of sociale huurwoning wonen kiezen daarbij vaker voor meer woningen binnen dorps- en stadsgrenzen.

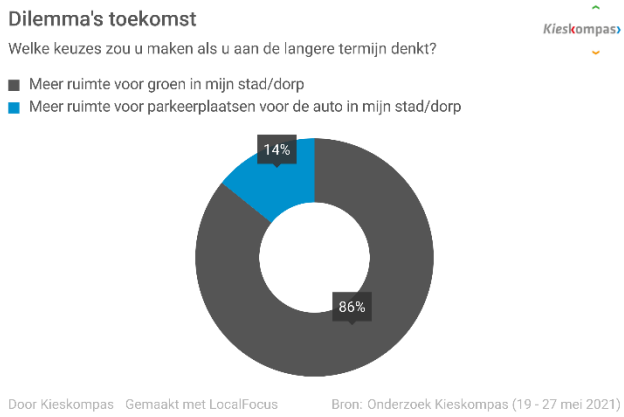

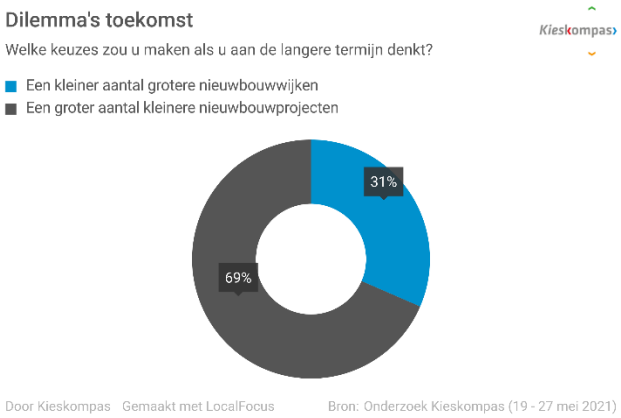

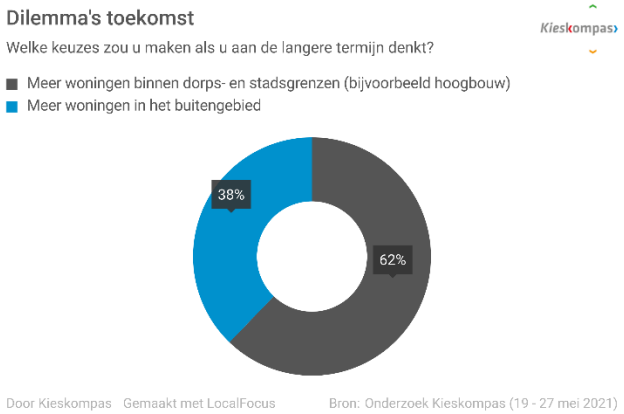

5. Wonen & leefomgeving

Om deelnemers aan het onderzoek meer achtergrondinformatie te geven bij de keuzes die ze moesten maken, deelden wij vervolgende de volgende informatie met hen: '*In de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley wonen op dit moment ruim een miljoen inwoners. De bevolkingsprognoses geven aan dat het aantal inwoners de komende jaren nog flink zal groeien: als de verwachtingen uitkomen zijn er in de komende 20 jaar zo'n 100.000 woningen extra nodig.'* Na het delen van deze informatie met de deelnemers aan het onderzoek vroegen wij hen (op een schaal van 0 t/m 10) in hoeverre ze dit vooral als een *bedreiging voor het landschap en karakter (0)* of juist vooral als *kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid (10)* zien.

Ruim een één op de drie inwoners lijkt het het bouwen van deze woningen vooral vooral als een kans voor meer voorzieningen en werkgelegenheid *(cijfer 7, 8, 9 of 10)* te zien, ruim één op de drie lijkt vrij neutraal *(cijfer 4, 5 of 6)* en ruim een kwart lijkt het vooral als bedreiging voor het landschap en karakter te zien (cijfer 0, 1, 2 of 3).

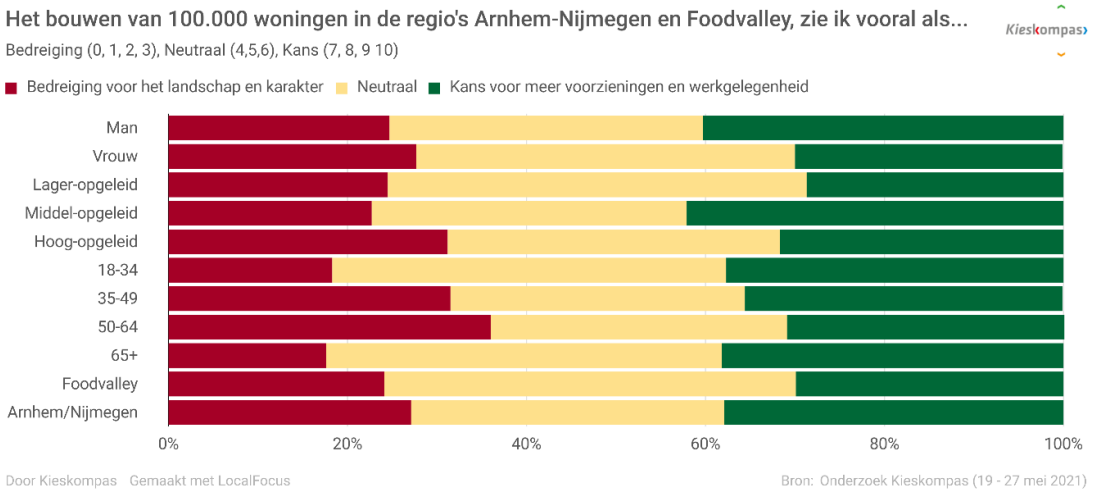

Een andere belangrijke vraag met betrekking tot woningbouw is waar deze woningen dan gebouwd moeten worden. Om respondenten een goed geinformeerde keuze te kunnen laten maken, deelden wij de volgende informatie met de deelnemers van het onderzoek: *Het bouwen van woningen binnen dorps- en stadsgrenzen heeft zowel voordelen als nadelen. Belangrijke voordelen: buitengebied blijft behouden, meer voorzieningen in de buurt en een beter vestigingsklimaat. Belangrijke nadelen: duurder, ingewikkelder, kost meer tijd en praktisch onmogelijk om 100.000 woningen te bouwen.* Na het delen van deze informatie met de deelnemers aan het onderzoek vroegen wij hen op welke manier de nieuwe woningen volgens hen het best bijgebouwd kunnen worden. Hierbij gaf vier op de tien aan een voorkeur te hebben voor (1) *grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden,* drie op de tien voor (2) *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* en ruim twee op de tien voor (3) *binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen.* Tot slot koos iets minder dan één op de tien voor (4) *Anders, namelijk,* waarbij vooral het ombouwen van (leegstaande) kantoorpanden of bedrijventerreinen vaak genoemd worden. Als we kijken naar de verschillen tussen groepen dan zien we dat praktisch geschoolden en ouderen vaker voor *kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden* kiezen. De keuze voor *grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden* wordt weer vaker gemaakt door theoretisch geschoolden, jongere inwoners en inwoners die het bouwen van 100.000 woningen vooral als een kans zien. Tot slot valt het op dat inwoners die het bouwen van de 100.000 woningen vooral als een bedreiging voor landschap en karakter van de regio zien, vaker kiezen voor bouwen binnen bestaande dorps- en stadsgrenzen.

Als u moest kiezen, op welke manier kunnen nieuwe woningen het best kunnen worden bijgebouwd?

	Binnen de bestaande dorps- en stadsgrenzen	Kleinschalige nieuwbouw aan de randen van dorpen en steden	Grotere nieuwbouwwijken aan de randen van dorpen en steden	Anders, namelijk
Totaal	21%	30%	40%	8%
Opsplitsing per groep				
Man	24%	29%	38%	8%
Vrouw	18%	32%	42%	8%
Praktisch opgeleid	24%	45%	24%	7%
Middel-opgeleid	17%	30%	41%	11%
Theoretisch opgeleid	25%	23%	47%	6%
18-34	16%	24%	52%	8%
35-49	23%	31%	33%	12%
50-64	28%	31%	33%	8%
65+	18%	37%	40%	5%
Foodvalley	23%	30%	38%	8%
Arnhem/Nijmegen	21%	31%	40%	8%
Bedreiging landschap	37%	28%	22%	13%
Neutraal	17%	36%	40%	7%
Kans voorzieningen	14%	26%	53%	7%

Ondanks dat het bouwen van woningen als belangrijkste prioriteit naar voren kwam, zijn veel inwoners van mening dat het bouwen van woningen niet zomaar ten koste mag gaan van groen en natuur. Zoals in onderstaande figuur naar voren komt is minder dan twee op de tien het er (helemaal) mee eens dat er *groen mag verdwijnen om 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley te kunnen bouwen,* terwijl ruim zes op de tien het hier (helemaal) niet mee eens is. Er is dan ook weinig draagvlak voor het bouwen van woningen *in klimaatgevoelige- en beschermde natuurgebieden*, terwijl er *meer hoogbouw om groene ruimtes te behouden* op veel steun kan rekenen; ruim twee op de drie inwoners is het hier (helemaal mee eens).

Ruim drie op de tien is het er (helemaal) mee eens dat er *meer woningen moeten komen, ook als dat ten koste van het buitengebied gaat* en twee op de tien *ook als dat ten koste gaat van groene ruimte in steden en dorpen.* Ongeveer één op de acht (13 procent) is het er (helemaal) mee eens dat er *alleen nog in het buitengebied woningen gebouwd worden, omdat het binnen dorps- en stadsgrenzen al veel te vol is*. Ruim één op de drie (37 procent) is het er (helemaal) mee eens dat *woningen alleen nog maar binnen dorps- en stadsgrenzen gebouwd worden om het buitengebied te beschermen*. Er zijn dus maar weinig inwoners die het binnen dorps- en stadsgrenzen zo vol vinden, dat er alleen nog maar in het buitengebied gebouwd moet worden, maar het behoud van groene ruimtes in steden en dorpen is voor veel inwoners belangrijk.

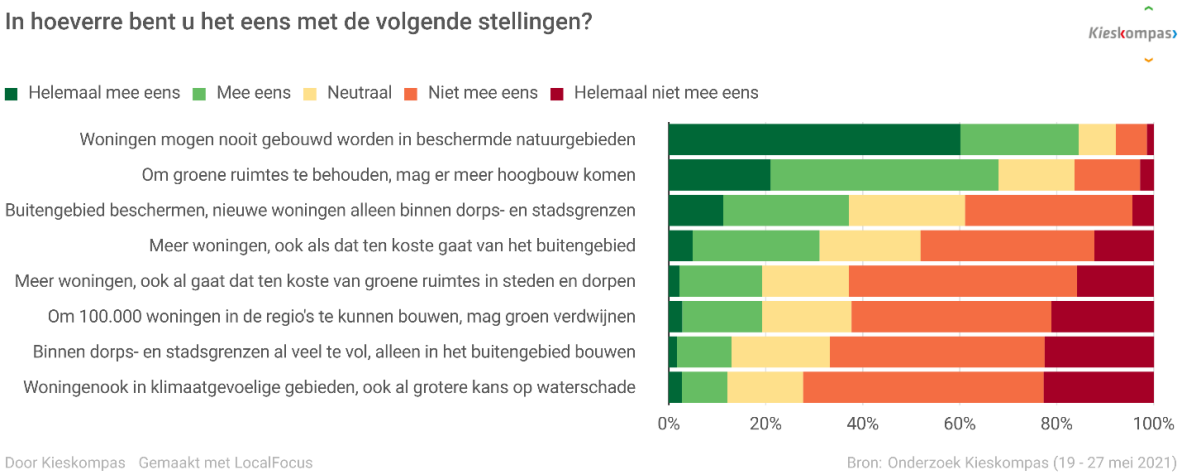

Als we inzoomen op de verschillende groepen, zien we dat mannen, inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en inwoners met een 'gemiddelde' opleiding het er vaker (helemaal) mee eens zijn dat er *groen mag verdwijnen bij het bouwen van 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley*. Mannen en praktischer opgeleiden vinden ook vaker dan gemiddeld dat het bouwen van woningen ten koste mag gaan van groene ruimtes in steden en dorpen.

Praktisch opgeleiden zijn vaker van mening dat er meer woningen gebouwd moeten worden, ook als dat ten koste gaat van het buitengebied. Inwoners in de opbouw- (18 tot 35 jaar) en carrièrefase (35 tot 50 jaar) van hun leven, theoretisch geschoolden en inwoners uit de regio Arnhem-Nijmegen zijn vaker van mening dat er *meer woningen gebouwd moeten worden, ook als dat ten koste van het buitengebied gaat*. Tot slot valt het op dat de groep 18 tot 35 jaar en theoretischer opgeleide inwoners veel vaker van mening zijn dat er *meer hoogbouw mag komen om groene ruimtes te behouden*.

Percentage (Helemaal) mee eens	Om 100.000 woningen in de regio's Arnhem-Nijmegen en Foodvalley te kunnen bouwen, mag groen verdwijnen	Er moeten meer woningen gebouwd worden, ook al gaat dat ten koste van de groene ruimtes in steden en dorpen	Er moeten meer woningen gebouwd worden, ook als dat ten koste gaat van het buitengebied	Om groene ruimtes te behouden, mag er meer hoogbouw komen
Totaal	*19%*	*19%*	*31%*	*68%*
Opsplitsing per groep				
Man	24%	21%	32%	68%
Vrouw	13%	17%	30%	68%
Praktisch opgeleid	15%	21%	23%	52%
Middel-opgeleid	25%	21%	35%	71%
Theoretisch opgeleid	15%	16%	32%	74%
18-34	23%	17%	34%	83%
35-49	18%	21%	34%	70%
50-64	18%	19%	28%	63%
65+	17%	20%	29%	53%
Foodvalley	19%	19%	26%	66%
Arnhem/Nijmegen	19%	19%	34%	69%

Het bouwen van extra woningen ten koste van groen in steden/dorpen of het buitengebied is voor veel inwoners van zowel de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen geen wenselijke situatie. Tegelijkertijd vindt bijna drie op de vier inwoners *het bouwen van extra woningen in hun eigen woonomgeving acceptabel als er ook meer groen komt*; Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar), theoretisch geschoolden en inwoners van de regio Arnhem-Nijmegen nog vaker. Wel is de helft van de inwoners *bang dat er bij de bouw van woningen onvoldoende rekening wordt gehouden met de huidige bewoners*; jongere inwoners en theoretisch geschoolden minder vaak, terwijl praktisch opgeleiden hier juist veel vaker bang voor zijn. Een kwart van de inwoners zegt *weg te gaan als er te veel mensen komen wonen*, terwijl een kwart neutraal is en de helft het hier (helemaal) niet mee eens is. Vooral inwoners in de carrière- en consolidatiefase (35 tot 65 jaar) geven vaker aan *weg te gaan als er te veel mensen komen wonen.* Tot slot vindt ruim zes op de tien inwoners dat *huizen alleen energieneutraal gebouwd mogen worden, ook als dat langer zou duren.*

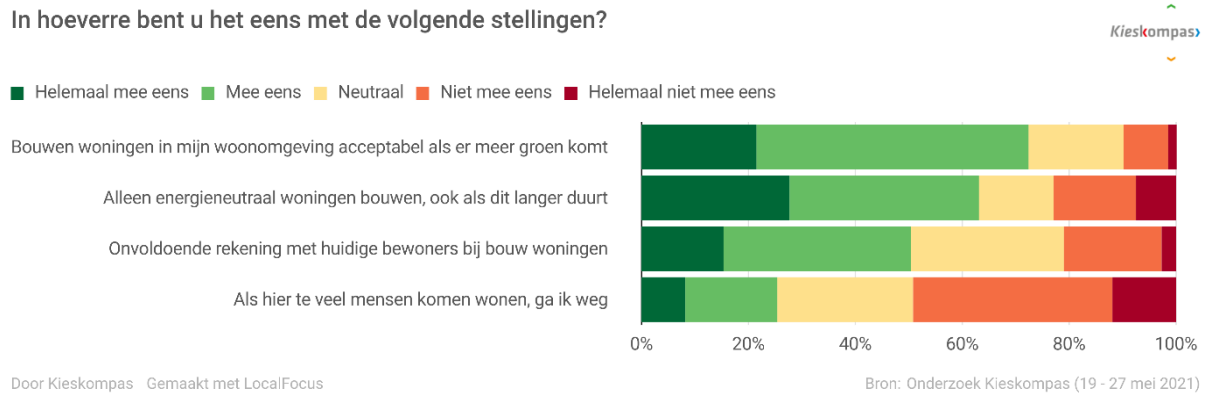

Percentage (Helemaal) mee eens	Het bouwen van extra woningen in mijn woonomgeving is acceptabel als er ook meer groen komt	Als hier te veel mensen komen wonen, ga ik weg	Ik ben bang dat bij de bouw van woningen onvoldoende rekening wordt gehouden met de huidige bewoners
Totaal	**72%**	**25%**	**51%**
Opsplitsing per groep			
Man	71%	24%	52%
Vrouw	73%	27%	49%
Praktisch opgeleid	63%	26%	64%
Middel-opgeleid	71%	24%	51%
Theoretisch opgeleid	79%	27%	41%
18-34	82%	19%	41%
35-49	71%	31%	57%
50-64	71%	32%	52%
65+	64%	20%	53%
Foodvalley	62%	28%	52%
Arnhem/Nijmegen	77%	24%	50%

6. Economie

Naast het bouwen van woningen en het verbeteren van de leefomgeving is het versterken van de economie een andere belangrijke uitdaging. In dit onderzoek richten wij ons daarbij voornamelijk op de ruimte voor boerenbedrijven en bedrijventerreinen.

Er is grote consensus over de stellingen met betrekking tot bedrijventerreinen. Zo is ruim negen op de tien het er (helemaal) mee eens dat er pas *nieuwe bedrijventerreinen mogen komen als de huidigen vol zijn*; in Foodvalley zelfs nog iets vaker. Daarnaast is in zowel de regio Foodvalley als de regio Arnhem-Nijmegen minder dan één op de tien inwoners van mening dat *het aanleggen van nieuwe bedrijventerreinen in het buitengebied ten koste mag gaan van groen*.

Over boerenbedrijven zijn de meningen meer verdeeld. Ruim zeven op de tien is van mening dat *boerenbedrijven die schade aan de natuur veroorzaken naar gebieden verplaatst moeten worden die minder kwetsbaar zijn;* minder dan twee op de tien is het hier (helemaal) niet mee eens. Tegelijkertijd is ruim één op de drie (35 procent) van mening dat *boerenbedrijven in het buitengebied zoveel mogelijk moeten blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit*. Ruim de helft (55 procent) is van mening dat *meer natuurgebieden met elkaar verbonden moeten worden, ook als dit ten koste van landbouwgrond gaat.* Tot slot vindt ongeveer de helft van de inwoners dat er geen *landbouwgrond mag verdwijnen om zonnepanelen op weilanden te plaatsen*. De geschetste consequenties en/of voorwaarden hebben dus invloed op de keuzes die mensen maken met betrekking tot het bieden van ruimte aan landbouw, natuurgebieden en/of de energietransitie.

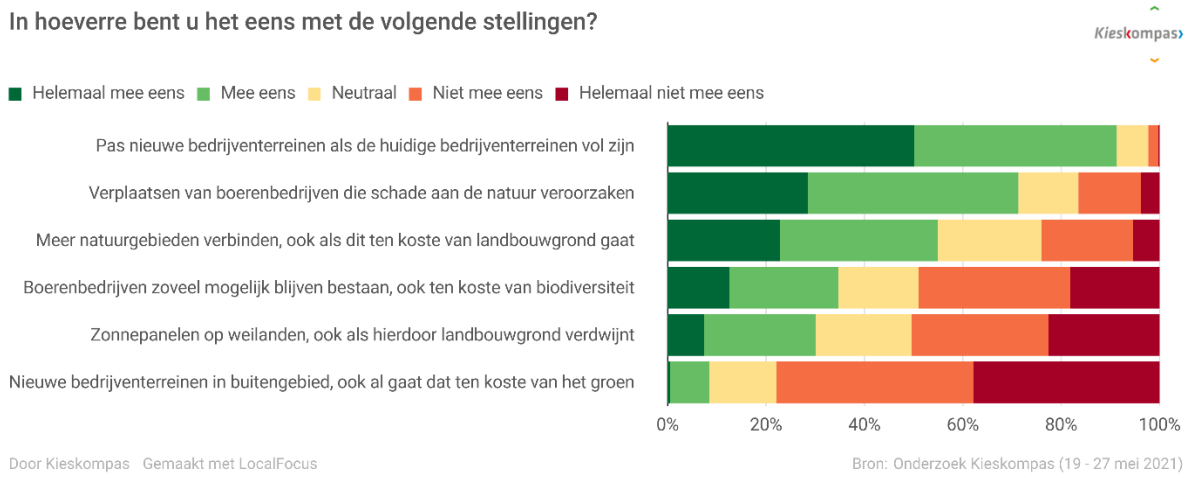

De hierboven beschreven verdeeldheid zien we ook terug als we de antwoorden van verschillende groepen vergelijken. Allereerst wordt duidelijk dat de verschillen tussen de beide regio's over het algemeen klein zijn, maar bij andere opsplitsingen aanzienlijk groter. Zo vindt ruim de helft van de praktisch opgeleiden en bewoners van het buitengebied dat *boerenbedrijven zoveel mogelijk moeten blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit,* terwijl inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en theoretisch opgeleiden het hier veel minder vaak mee eens zijn. Jongere inwoners en theoretisch geschoolden scoren dan juist weer het hoogst als het gaat om *het verbinden van natuurgebieden ten koste van landbouwgrond*; bijna zeven op de tien is het hier (helemaal) mee eens. Bewoners van het buitengebied, dorpsbewoners, ouderen en praktisch opgeleiden zijn het hier het minst vaak mee eens, ongeveer vier op de tien. Hetzelfde patroon is zichtbaar bij de vraag *zonnepanelen op weilanden geplaatst mogen worden, ten koste van landbouwgrond.*

We zagen bij de vorige stellingen al dat er weinig animo is voor *nieuwe bedrijventerreinen ten koste van groen*. In de gedetailleerdere uitwerking zien we zelfs dat maar één op de vijftig van de stadscentrumbewoners dit een goed idee vindt. Hoewel de scores in andere groepen iets hoger liggen, vindt uiteindelijk minder dan één op de tien dat groen mag wijken voor bedrijventerreinen.

Percentage (Helemaal) mee eens	Boerenbedrijven in het buitengebied moeten zoveel mogelijk blijven bestaan, ook als dit ten koste gaat van biodiversiteit	Meer natuurgebieden moeten met elkaar verbonden worden, ook als dit ten koste van landbouwgrond gaat	Zonnepanelen mogen op weilanden geplaatst worden, ook als hierdoor landbouwgrond verdwijnt	In het buitengebied mogen nieuwe bedrijventerreinen worden aangelegd, ook al gaat dat ten koste van het groen
Totaal	35%	55%	30%	9%
Opsplitsing per groep				
Praktisch opgeleid	53%	39%	23%	10%
Middel-opgeleid	37%	55%	29%	9%
Theoretisch opgeleid	21%	65%	36%	6%
18-34	22%	69%	37%	6%
35-49	35%	49%	30%	9%
50-64	38%	57%	27%	12%
65+	46%	41%	25%	6%
In een stadscentrum	31%	58%	33%	2%
Buitenwijk van een stad	31%	56%	31%	9%
In een dorpscentrum	42%	45%	26%	8%
Woonwijk van een dorp	35%	57%	30%	12%
In het buitengebied	57%	41%	21%	8%
Foodvalley	36%	50%	26%	9%
Arnhem/Nijmegen	34%	57%	32%	8%

7. Mobiliteit (verkeer en vervoer)

Toename van bedrijvigheid en inwoners zal in principe ook leiden tot extra verkeersbewegingen. We legden daarom een aantal vragen voor met betrekking tot de toename van mobiliteit in relatie tot toekomstige bouwlocaties.

We vroegen respondenten om vier potentiële locaties voor nieuwe woonwijken te rangschikken, waarbij het *bouwen op locaties die al goed bereikbaar* en *bouwen op locaties waar al gebouwen staan* duidelijk favoriet zijn. Duidelijk minder populair is de optie *nieuwe locaties, omdat de ruimte op veel plekken al beperkt is*; ruim zes op de tien zet dit op de laatste plaats. *Bouwen op locaties met veel werkgelegenheid* wordt vaak op de derde plaats gezet, maar staat voor vier op de tien op de eerste of tweede plek.

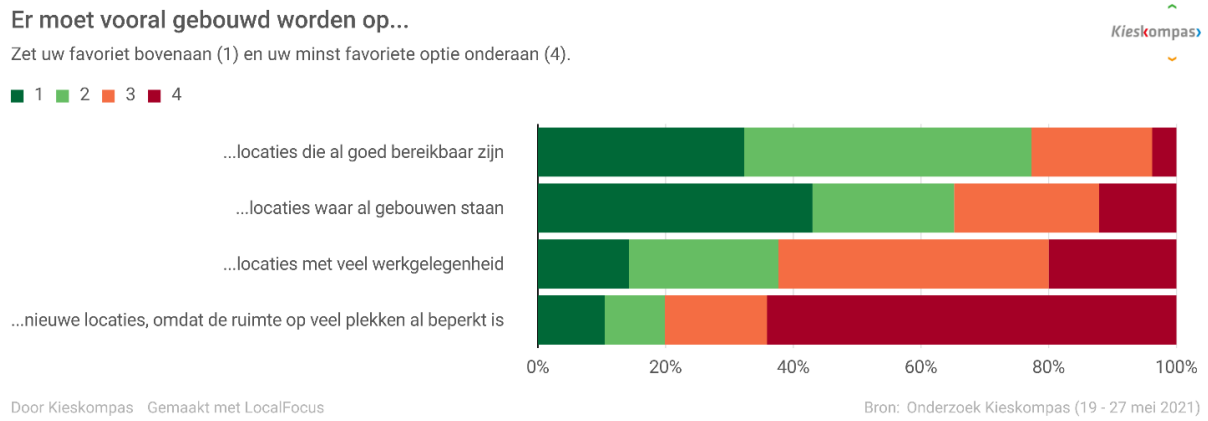

Bij de vraag hoe de toename van mobiliteit vormgegeven moet worden, kiest men voornamelijk voor drie opties, (1) *uitbreiding van het openbaar vervoer, (2) meer fietspaden en ruimte voor de fiets* en (3) *door dichtbij OV- en overige verkeersknooppunten te bouwen*. Het aanleggen van *meer wegen* is voor veel inwoners duidelijk de minst favoriete optie; zeven op de tien inwoners zet dit op de laatste plaats. Vooral vrouwen, theoretisch geschoolden, inwoners in een stadscentrum plaatsen dit onderaan. Dat betekent echter niet dat deze mensen allemaal tegen het aanleggen van wegen zijn.

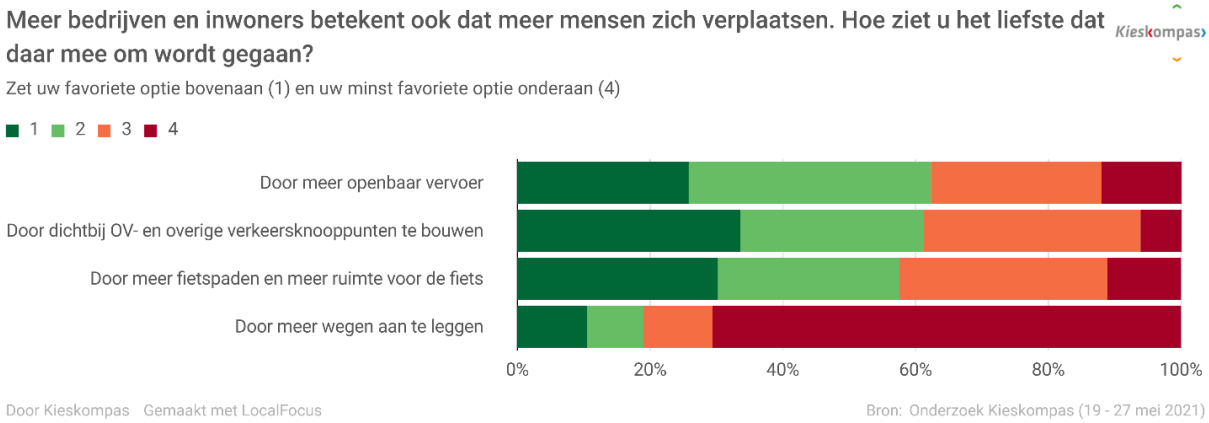

De verschillende meningen over de toekomst van het wegennetwerk komen ook duidelijk naar voren in de onderstaande figuur. Zo is ongeveer twee op de tien inwoners van mening dat *nieuwe wegen aangelegd mogen worden ten koste van natuur*, terwijl iets minder dan twee op de tien van mening is dat *er geen wegen verbreed of aangelegd mogen worden* of *minder ruimte voor auto's minder moet komen*. Bijna twee op de tien vindt dat er geen nieuwe wegen mogen worden aangelegd, maar wel verbreed. De grootste groep vindt dat er nieuwe wegen aangelegd mogen worden, mits dit niet ten koste van de natuur gaat.

Ook uit de antwoorden op onderstaande stellingen wordt duidelijk zichtbaar dat het openbaar vervoer en de fiets door veel inwoners worden gezien als de beste oplossing voor het mobilitetsvraagstuk. Zo is ruim zes op de tien van mening dat er *beter geinvesteerd kan worden in het openbaar vervoer in plaats van wegen* en is zelfs een iets grotere groep het (helemaal) niet eens met de stelling '*Om files te verminderen moeten meer wegen worden aangelegd, ook al gaat dat ten koste van investeringen in het openbaar vervoer*. Ruim de helft van de inwoners wil dat er geinvesteerd wordt in fietspaden in plaats van wegen en ruim vier op de tien inwoners vindt dat *autoparkeerplaatsen mogen wijken voor betere fietsvoorzieningen*

Over dat *binnensteden goed bereikbaar moeten zijn met de auto* is men meer verdeeld; vier op de tien is het hier (helemaal) mee eens en vier op de tien is het hier (helemaal) niet mee eens. Ongeveer één op de drie inwoners vindt dat er *minder ruimte voor auto's moeten komen in nieuw te bouwen wijken*, maar bijna de helft is het daar (helemaal) niet mee eens. Veel meer steun (60 procent) is er voor het *alleen bouwen van nieuwe woonwijken op plekken die goed bereikbaar zijn met de fiets en het openbaar vervoer*.

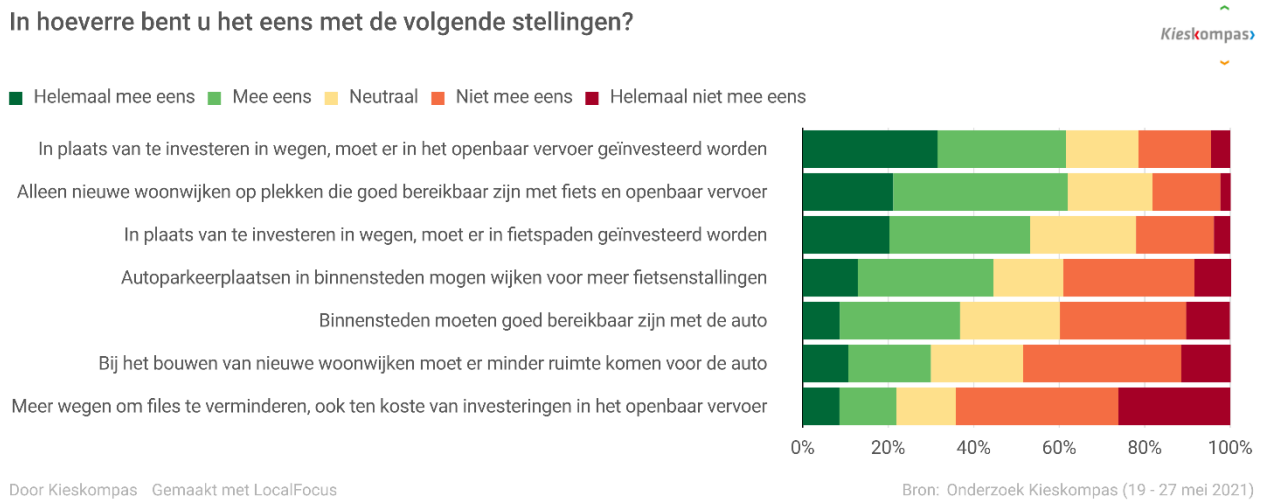

Als we inzoomen op de verschillende groepen zien we dat de verschillen tussen de regio's Foodvalley en Arnhem-Nijmegen over het algemeen klein zijn. Bij geslacht en opleidingsgroepen zijn de verschillen groter; mannen en praktisch opgeleiden hechten meer waarde aan de auto en autobereikbaarheid.

Zo kiest ongeveer zeven op de tien vrouwen en theoretisch geschoolden voor *investeringen in het openbaar vervoer in plaats van wegen*, terwijl maar iets meer dan de helft van de mannen en zes op de tien praktisch opgeleide inwoners het hier (helemaal) mee eens is. Inwoners in carrièrefase van hun leven (35 tot 50 jaar) zijn duidelijk het meest gesteld op de auto, terwijl jongere en oudere inwoners juist meer steun aan het openbaar vervoer en de fiets geven. Zo is maar iets meer dan vier (44 procent) op de tien

inwoners in de carrièrefase (35 tot 50 jaar) van mening dat *investeringen in het openbaar vervoer in plaats van wegen*, terwijl bijna zeven op de tien inwoners in de opbouw- en pensioenfase het hier (helemaal) mee eens is. Inwoners in de opbouwfase van hun leven (18 tot 35 jaar) en theoretisch opgeleiden zeggen vaker dat *de auto minder ruimte moet krijgen in nieuwe woonwijken*, kort daarop gevolgd door vrouwen.

Percentage (Helemaal) mee eens	Bij het bouwen van nieuwe woonwijken moet er minder ruimte komen voor de auto	Binnensteden moeten goed bereikbaar zijn met de auto	In plaats van te investeren in wegen, moet er in het openbaar vervoer geïnvesteerd worden	In plaats van te investeren in wegen, moet er in fietspaden geïnvesteerd worden	Nieuwe woonwijken moeten alleen gebouwd worden op plekken die goed bereikbaar zijn met de fiets en het openbaar vervoer
Totaal	30%	37%	62%	53%	62%
Opsplitsing per groep					
Man	25%	44%	52%	46%	61%
Vrouw	36%	29%	72%	62%	63%
Praktisch opgeleid	24%	43%	59%	58%	64%
Middel-opgeleid	25%	38%	59%	46%	58%
Theoretisch opgeleid	40%	32%	66%	59%	65%
18-34	40%	32%	69%	58%	61%
35-49	21%	42%	44%	43%	48%
50-64	29%	39%	65%	52%	65%
65+	27%	33%	67%	60%	75%
Foodvalley	33%	36%	58%	54%	61%
Arnhem/Nijmegen	29%	37%	63%	53%	62%